

Akademie výtvarných umění v Praze
Studijní program Výtvarná umění
Ateliér Intermediální tvorba II. / škola Dušana Zahoranského a Pavly Scerankové

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Veronika Počítá

Veronika Counts

Vypracoval: Veronika Franková

Vedoucí diplomové práce: Doc. Mgr. Art Dušan Zahoranský, MgA. Pavla
Sceranková Ph.D.

Oponent diplomové práce: Mgr. Ondřej Buddeus Ph.D.

Akademický rok 2018/2019

Před čtyřmi lety jsem začala umělecky bádát v oblasti obsesivních tendencí. Toto téma jsem otevřela, protože se mě přímo týká. Od dětství mě jedna z těchto obsesí provází – totiž nutkavé počítání. Je důležité si uvědomit, že toto „počítání“ je velice intenzivní. Je to složitý komplex uvažování, úkonů a pravidel. Počítám, kolik kroků ujdu cestou domů, a pokud se zdá, že nedospěji k určitému číslu, musím obejít další roh, nebo se vrátit, abych se ke kýženému číslu dobrala. Podobnou číselnou hodnotu však mají v mém životě všechny další činnosti a události. Jako jeden z prvních moderních badatelů se začal různými druhy obsese, včetně nutkavosti a strachu, věnovat zakladatel psychoanalýzy Sigmund Freud. Freud rovněž identifikoval jako klíčový aspekt obsese opakování, resp. nutkání k opakování. Toto chování považoval za výsledek potlačené touhy.ⁱ Z dnešního hlediska se zdá, že klinická data, na nichž Freud založil své závěry, nebyla dostatečně spolehlivá. Někteří kritici dokonce zpochybňují samu existenci mechanismu potlačení, resp. vytěsnění, který je pro Freuda zcela klíčový. Na druhé straně, pro určité druhy obsesivního chování, kterým se Freud zabýval, nemáme dosud uspokojivé alternativní vysvětlení. Psychoanalytická teorie obsese každopádně dodnes hraje významnou roli v umělecké kritice a teorii umění.ⁱⁱ Jedním z důvodů této relevance psychoanalýzy pro chápání umění je podle mého názoru to, že Freud považoval fenomény, jimiž se zabýval, za do jisté míry univerzálně sdílené. To znamená, že umělec, jenž tyto fenomény ve svém díle zdůrazňuje, vyjadřuje extrémním způsobem cosi, co se týká nás všech. V závěru ještě zmíním několik současných umělců, v jejich díle hrají témata obsese, nutkavosti a opakování zásadní roli.

Ale abych se vrátila ke své zkušenosti a své práci. Výsledkem obsedantního počítání je pro mne fiktivní svět, který se postupně vyvinul paralelně s mým životem. Neustále mi zaměstnává mysl. Avšak kromě toho, že bez přestání počítám ve své mysli, vytvářím si ten svět i vně sebe. Léta si například vedu podrobné záznamy v podobě sloupců čísel, které odpovídají všem možným aspektům mého života. A jakožto umělkyně cítím nutkavou potřebu zaznamenávat aspekty tohoto zvláštního světa i dalšími prostředky – grafy, případně dalšími způsoby reprezentace. Každý takový záznam vnímám jako zobrazení a z pohledu výtvarníka jsem měla potřebu věnovat tomuto fenoménu pozornost a najít v něm odpovědi. Toto téma jsem již několikrát výtvarně zpracovala. Zprvu mě zajímala jenom čísla, nové postupy, nové grafy a jejich funkčnost. Posléze jsem pracovala buď se samotnými grafy, nebo jsem využívala jejich princip ke vzniku samotného

díla, zkrátka se surovým výstupem, s číselným, graficky upraveným záznamem, který jak jsem zjistila, je pro diváka velmi atraktivní. A to především svou nesrozumitelností a v neposlední řadě s tím, že se jedná o “nemoc”. Nechci tvrdit, že to nebylo to, co hledám, nicméně jsem měla potřebu tuto situaci komentovat.

Můj diplomní projekt však využívá jiné médium, ačkoli vzápětí vysvětlím, že i on je výsledkem mé obsese. Začala jsem mít zájem o video a zvuk a o zprostředkování nějakého prožitku vnímatelného různými způsoby. Postupem času mě tento zájem dovedl k filmovému médiu, ve kterém jsem viděla spoustu zajímavých poloh. Nejen v samotném výtvarném žánru, nýbrž i ve způsobu ovlivnění diváka, dále způsobu prezentace a následném nakládáním s daty. Nakonec se film stal předmětem mého zájmu. Zjistila jsem totiž, že film v mém životě hraje nejen velmi důležitou roli, ale je právě také ztělesněním fiktivního světa, o kterém jsem hovořila výše, avšak na rozdíl od mých grafů, zobrazuje tento svět prostřednictvím srozumitelné vizuální a narativní formy. Opakované až manické sledování filmů, které je pro mě přirozené a je velmi plodné pro mé počítání, vyústilo – v kombinaci s mou nechtí chodit ven – v symbiózu a spolupráci, kterou pracovně nazývám „komunikace z bodu nekomunikace“. Tímto obratem mám na mysli to, že z vlastní neschopnosti komunikovat činím prostředek komunikace. Film na nás zkrátka působí jinak než výtvarné dílo. Film – alespoň běžný narativní film, což je právě žánr, který mne primárně zajímá – na nás působí příběhem, snaží se být poutavý, atraktivní, a tudíž se mi jeví jako ideální schránka pro uchování mého sdělení.

Po krátkém výzkumu a stabilizování tématu jsem přešla k práci na samotné filmové stopě. Rozhodla jsem se pracovat s jedním filmem, který jsem intuitivně vybrala z mé sbírky oblíbených filmů. Jedná se o film *Fenomén* (1996) – v podstatě banální hollywoodské melodrama s Johnem Travoltou v hlavní roli –, který se stal jakousi indicií při rozklíčování mé práce. K filmovému médiu obecně přistupuji jako k materiálu, který přetvořuji do jiné narativní podoby. Mým původním záměrem bylo, aby se výtvarné dílo samo vygenerovalo za pomoci principů mého nutkání. Samo promluvilo a nalezlo pochopení. Po tomto rozhodnutí jsem začala film rozebírat, skládat a hledat určitý klíč. Důležité pro mě bylo pracovat s filmem jako s celkem, a to zejména se stopáží, která se neměla měnit. Dalším důležitým aspektem mé práce bylo dočasná fascinace titulky k filmu,

kteřé jeden čas měly stěžejní hodnotu v mém projektu. Uvědomila jsem si, že titulky jsou vlastně velice krásný způsob sdílení. Snaha o rozšíření něčeho i přes jazykovou bariéru. Dlouho jsem tedy pracovala s filmovými titulky a snažila se v textu najít nějakou výpovědní hodnotu a z celého titulkového textu vytvořit báseň. Pracovala jsem tedy jak s textem, tak s filmem zároveň a hledala východiska. Rozdělila jsem si film na dvě části: na mluvené slovo a na tichá místa. Z filmu vznikla svého druhu „sochařská hmota“, se kterou jsem chtěla pracovat. Bohužel, zkorigovat takové množství materiálu v souvislou sdělovací stopu, bylo nad mé síly. Během tohoto hledání jsem se snažila nahlédnout alespoň do jisté míry do problematiky jazyka a komunikace. Uvědomila jsem si výpovědní hodnotu jednotlivého člověka a připadalo mi, že to je cesta. Zároveň jsem si také uvěřovala, že i když filmový příběh je jen jeden, příběhů je v něm i přes to mnoho. Našla jsem tedy klíč, opět ve velmi masivním pojetí, a sice věnovat se jenom jedné postavě. V praxi to znamenalo vystříhat ze jmenovaného filmu pouze řeč a projev hlavního hrdiny, a sledovat tak jeho sdělovací linii napříč celým filmem. Výstupem byla nesouvislá a nesledovatelná konceptuální stopa, která pro mě něco postrádala. Po všech těchto bádáních, sledování grafů a předešlých pracích, které sice měly vždy tendenci zprostředkovávat prožitek, nicméně se absolutně podřizovaly pravidlům obsesivního nutkání, se mezi těmito dvěma rovinami vnímání stále snažím najít ideální polohu. Zjistila jsem, že nakonec je pro mě nejvíc důležitá síla osobní výpověď, která nemusí být tak přísně vázaná na početní systém. Uvědomění si sebe sama jako zodpovědného vyprávěče. Pracuji jen s několika fragmenty, které mají dohromady jinou vypovídací hodnotu. Díky dodržení filmového formátu a prezentací tak vzniká autorské dílo – film. Má práce je komentářem, který reflektuje a zároveň hodnotí východiska nalezená studiem. Východiska nalezená jak životě, tak v tvorbě. Volba filmu, práce s fragmentem, prvek opakování a samotná sdělovací stopa dohromady tvoří jednotné nutkavé sdělení.

Jak jsem předeslala již v úvodu, chci na závěr zmínit několik umělců a uměleckých proudů, které pro jsou důležité a inspirují mne. Zmínila bych například dílo polsko-francouzského malíře Romana Opalky, skotského video-umělce Douglase Gordona, nebo srbské zakladatelky *performance art* Mariny Abramović. V díle těchto tvůrců mne fascinují aspekty, které – jak jsem se snažila vysvětlit – jsou ústřední v mojí vlastní tvorbě. Mám na mysli obsesivní kvazičíselné záznamy (Opalka), opakování (Gordon i Abramović) a

ⁱ Viz Sigmund Freud, „Poznámky k případu nutkavé neurózy („krysí muž“)" (1909). Pozdější Freudovy práce doplňují teorii obsesivní neurózy o motiv nutkání k opakování, masochismu a role superega při formování úzkosti a provinilosti. Viz *Mimo princip slasti* (1920), *Ego a id* (1923), „Ekonomický problém masochismu" (1924) a „Útlum, příznak a úzkost" (1926).

ⁱⁱ Zde by bylo možno jmenovat řadu nejvýznamnějších autorů a autorek, zabývajících se současným uměním během posledních několika desetiletí – Rosalind Krauss, Hal Foster, Mignon Nixon a další.